

ALAN AYCKBOURN: IDŐZAVAR

KEVÉS AZ ÖTLET

1995-ben mutatták be Londonban, a Gielud Theatre-ben Alan Ayckbourn, a mai angol vígjáték koronázatlan királya („az angol Neil Simon”) negyvenhatodik (!) darabját, az *Időzavart*. Az 1937-ben született szerző színészként kezdte színházi pályáját, s állítólag azért kezdett vígjátékokat írni, mert egy rendező egyszer azt mondta: ha nem szereti a ráosztott szerepeket, hát írjon magának. Ez aztán olyan jól sikerült, hogy alig múlt húszéves, és már saját színháza volt Scarborough-ban, s vígjátékai sikert arattak Németországtól Japánig és Ausztriától Kanadáig. Angliában a nyolcvanas évek végén a legtöbbet játszott szerző volt, Shakespeare-t is megelőzte. Magyarországon már a hetvenes években felfedezték (*Keresztül-kasul*, *Vígyszínház*; *Nálunk, nálatok, náluk*, József Attila Színház), és később is folyamatosan jelen volt színpadainkon, amikor könnyed, szórakoztató, de azért színvonalas vígjátékokat kerestek előadásra (*Hálószoba-komédia*, József Attila Színház, 1980; *Mese habbal*, Madách Kamara, 1996 és Szentendrei Teátrum, 2000; *Lépcsőn járó szellemek*, József Attila Színház, 1988; *Ejnye-bejnye kórus*, Pécsi Nemzeti Színház Kamaraszínháza, 1990). A közönségsiker általában nem maradt el, a kritika azonban egyetlen darabját sem fogadta egyöntetű lelkesedéssel. Hol az volt a baj, hogy túlságosan angol figurákat rajzolt, s az angol középosztály jellegzetes manírjainak pellengérré állítása kevésbé érdekelte a világot, hol pedig egyszerűen gyengén megírt ötletparádának minősítették vígjátékait.

Az *Időzavart* Angliában szinte egyöntetű kritikai elutasítás fogadta, s látva a Shure Stúdió előadását, igazat kell adnunk annak a kritikusnak, aki szerint Ayckbourn részint önmagától, részint neves elődöktől „kölcsonzött” ötletekből tákolta össze ezt az igazán harmatgyöngye vígjátékot. Vígjáték két részben - hirdeti a színlap a Révész Agota fordította és rendezte darabját a Budapesti Kamaraszínház Shure Stúdiójában. Az első rész alapján ugyan lehetne akár tragédia is a műfaji megjelölés (a második részben sem kacagjuk magunkat halálra), de ez még nem lenne baj. Azzal is hamar megbékélünk, hogy történet helyett innen-onnan kölcsönzött gondolatfoszlányokból összeeskábált darabot követünk figyelemmel (*Egy Jenki Arthur király udvarában*, *Vissza a jövőbe*, *A látogatók*), de jelenetidézeteket is látunk (például Hitchcock *Psychójának* zuhanyjelenete is visszaköszön, már amennyiben a rendezés ezt akár csak jelzésszerűen kihozta volna a darabból stb.).

Szórakoztató vígjátékra váltottunk jegyet, hát vidáman, önfeledten szórakozni akarunk. Nem a *miértet* kérjük számon a darabon és az előadáson, hanem a *hogyan*. Az ilyen, időutazásos színdarab esetében a színpadkép kü-

lönösen fontos. A látvány hangsúlyos játékelemmé válik, segítenie kell a tájékozódást, az idősíkok közötti gyors váltások során az eligazodást. Éppen ezért a jelmez- és díszlettervező dolga talán a legnehezebb, de mindenképpen a legtöbb kockázatot rejtő. Ayckbourn vígjátéka három idősíkban - 1980-ban, 2000-ben és 2020-ban - játszódik. Ennek megfelelően három kor ruha- és lakberendezési divatját, jellegzetességeit kellene ugyanabban a térben, folyamatos színváltásokkal megjeleníteni. Libor Katalin láthatóan

nem sokat merengett e kérdésen, s mindhárom év jelzésére ugyanazt a szállodai szobát - mit szobát?! lakosztályt! álmódja elének a Shure valószerűtlenül parányi színpadára. Salon, garderober, háló- és fürdőszoba legalább jelzésszinten bele is fér e térbe. Többé-kevésbé jól megoldott a feladat, bár egy ötcsillagos szálloda lakosztályát bármely említett évben sokkal elegánsabbak gondolnánk. Legalább a csapoknak nem kellene oly siralmasan rángatózniuk minden érintésre. A szőnyegek lehetnének tisztábbak. Talán a tele-

Haás Vander Péter (Reece) és Madarász Éva (Jessica)

font is kicserélheték volna negyven év alatt. Vereczkei Rita sem törekedett harsány korjelzésekre. Ruhái ízlésesen visszafogottak, néhány igazán mulatságos apró részlet utal a megváltozott korokra (Harold mellközépig gombolt mai zakója, Julian 2020-as nadrágba gyúrt ing-felöltője, de különösen Helena jövőbe álmódott dominatrix-szerkója). Ugyanakkor ekkora térben bosszantóan hat az olyan figyelmetlenség (fegyelmetlenség?), mint a Jessica nászéjszakai majdnem-meztelen-ségéhez viselt harisnyanadrág.

Habkönnyű bulvárt játszani nem is olyan könnyű. Igaz, a közönség hálásan fogad minden poént, és nem vár jelentős drámai konfliktusokra, elmélyült jellembrázolásra és az élet nagy kérdéseire válaszoló, világmegváltó monológokra. Ezek nemléte - tehát nem hiánya, hiszen e műfaj vállaltan egy egészen más típusú szórakoztatási normát vállal fel - attól válik elfogadhatóvá, sőt, *esztétikai értéké*, ha az előadás minden összetevője tökéletesen működik. Egyedül a részletek cizellált kidolgozottsága feledtetheti el a gondolati felületességet, csak a tökéletes kivitelezés fedheti el a dramaturgiai következetlenségeket, a legfegyelmettebb színészi munka teheti érdektelenné a történet logikai buk-fenceit. Ezen, vagyis a részletek aprólékos kimunkáltságán múlik a *szórakoztató színházinak* nevezett műfaj sikere. Ha Ruella (Reece Wallace első felesége: Andai Györgyi) sietősen papíra vet néhány sort, borítékba teszi, és azzal nyújtja át Jessicának (Reece Wallace második felesége: Madarász Eva), hogy e levelet csak a következő év meghatározott napján nyithatja fel, akkor legalább ilyenek lezárná a borítékot. Apró, de fontos részlet: el kell döntenem, vajon a telefon fel-emelése után azonnal lehet-e beszélni a nor-

tával, avagy csak néhány szám tárcsázása után. Jóllehet apróságok felhánytorgatásának tűnhetnek e megjegyzések, ám ez tévedés: a színház a műfaj kijelölte világ utánzása (mimézis!), s ez csak akkor működik, ha a színpadra teremtett környezet pontosan fel tudja kelteni az utánzásra kijelölt világot. Az *olyan, mintha...* a színpad és a közönség közötti megegyezés, ám ez kizárólag a műnem alaphelyzetének elfogadtatását és elfogadását jelenti. Ezen belül - a színpadon, szemben a közönséggel - mindennek *annak kell lennie, aminek mondják, illetve aminek látszik*. Aki ezt nem tudja a színházban, az óhatatlanul rosszul teszi a dolgát. E szabály pedig nem műfajfüggő: feltétlenül igaz, hogy az úgynevezett könnyű műfajoknál - ahová Ayckbourn műveit is sorolják - a részletek műves kimunkálása még fontosabb, mint, mondjuk, Szophoklész esetében. A hetvenes évek elején a Katona József Színházban vendégszerepelt Jiffi Menzel egy úgynevezett bulvárdarabban. Nos ő úgy csetlett-botlott, esett el, zuhant fejfel az üveges szekrénynek, és csinált mindenféle lehetetlen trükköt, hogy a közönség a hasát fogta a nevetéstől. De ott minden mozdulat századmásodpercre ki volt dolgozva, minden színpadi tárgy a helyén volt, és úgy működött, ahogyan azt a színpadi környezet, a jelenet megkövetelte.

A fordítás - a rendező, Révész Ágota munkája - csak ritkán találja el a megfelelő, vígjátéki hangot, még leginkább Helene (Hugi) angol-magyar szlengjével sikerül mosolyt csalni a nézők ajkára, de összességében azt kell mondani, hogy nem ártott volna írni vagy profi műfordító segítségét igénybe venni.

A színészek teszik a dolgukat, különösebb kedv nélkül ugyan, de nem is bántóan unat-

kozva. *Ott vannak*. A meg nem írt jellemekből és a kevéske rendezői ötletből nem könnyű jó szerepet építeni. Még így is nagyon színvonalasan tudja le feladatát Németh Kristóf (Harold) és Dózsa Zoltán (Julian). Az utóbbi esetében sikerült legjobban a maszk, a mozgás és a beszéd összehangolása: öregén kicsit frankensteines, kicsit vámpíros a figura, ami remek vígjátéki szituációkat teremthetne, visszafiatalodva azonban, sajnos, egészen jellegtelené válik. Haás Vander Péter (Reece) és Madarász Eva (Jessica) szürkébb, de ez talán a meg nem írt szerepüknek tulajdonítható. Bacsa Ildikó (Helena, más néven Hugi hálás szerepében) megcsillantja tehetségét.

Andai Györgyi (Ruella) jól oldja meg sokadik érett asszony-idősödő feleség szerepét: a tapasztalt első feleség nem igazán megírt szerepében időnként humorát is megcsillanthatja (amikor Jessica hisztériáját kell legyőznie, vagy amikor Harold, a szállodai detektív jövőre vonatkozó terveit értékeli). Igazán ideje lenne már egy komolyabb erőpróbát jelentő szerepben is látni a művésznőt, egyikét az egyszer csak - ki tudja, miért - elfelejtett tehetséges színésznőinknek.

KARSAI GYÖRGY

Alan Ayckbourn: *Időzavar*
(*Budapesti Kamaraszínház Shure Stúdió*)
Fordító, rendező: Révész Ágota. Jelmez: Vereczkei Rita. Díszlet: Libor Katalin.
Dramaturg: Horváth Barbara.
Szereplők: Andai Györgyi, Haás Vander Péter, Bacsa Ildikó, Dózsa Zoltán, Madarász Eva, Németh Kristóf.

JOHANN NEPOMUK NESTROY: A TALIZMÁN

MILFLŐR

Mi történik komédiai keretek között, ha egy ágrólszakadt ifjú olyan jótékonyan segítő készséghez jut, amely egy csapásra feltámasztja környezetének segítőkészségét, sőt őt magát is új készségekhez segíti el, jobbakhoz és rosszabbakhoz? A Katona József Színház premierje az érdem nélküli szerencsecsinálás, a rövid tündöklés visszasságait mutatja be. Az ámokfutással váló gyors karrier persze éppúgy nem vehető halálos komolyan, amiként a végkifejlete, erkölcsi tanulsága sem: Titusz, a facér borbélysegéd olyannyira visszatapadhatna a (család) fára, hogy mindjárt a legerősebb ág lehetne, ám hirtelen támadt ön- és társadalomkritikája folytán ágról akar szakadni, visszautasítja a mesés örökséget, és az egy, tíz, száz fokkal előnyösebb partik helyett a hozzá hasonlóan vörös hajú libapásztorlány, Szalome szerelmét választja. A minimum a középkor óta üldözött-rettegett-gyűlölt-kigü-

nyolt vörös hajzat a színjelképe révén a másság ironikusan kirajzolt problémájához az egész legújabb kori világtörténelem tragikomikumát képes hozzárendelni.

Titusz döntésével megfelel neve egyik jelentésének (tiszteletre méltó), viszont neve másik értelmezése (vadgalamb) szerint röpdős ajkról ajkra, négy-öt nőt babonázva testközelből vagy tisztas távolból. Sajat bevallása szerint *milflör* neveltetésben részesült, azaz eddigi évei a tudás és az életismeret ezernyi virágából alighanem véletlenszerűen hímeztek bizonyos számút értelme kelméjére. Máté Gábor rendezése is ilyesfajta ezerszín-, ezerillat-technikával jött létre. Pointillista kidolgozású az előadás: sok benne a zeneiötlet-villanás - pianínón a nemegyszer bravúrosan forma- és hangzatkeverő dalegyek, ária-, duett- és kórusparódiák komponistája, Darvas Ferenc, tangóharmonikán Erveei László

játszik együtt a színpadi társasággal -, a ko-reográfiai poén - Molnár Évának köszönhetően -, valamint a rendezői szándék pedagógiáját és humorát is megjelenítő, ismétlő-variáló színészi játékelem. Ez a hol sietős-cikázó, hol elidőző-nyomatékosító megoldás kiemeli a mindig aktuális karriertörténet lesújtóan neveltséges sztereotípiáit. A stilizálás és a stíluskarikatúra azonban az alakokat jobbra csak külalakokká teszi, így a XIX. század közepén regnáló - e darabjában a fő- és a vezető karakterszerepet is megformáló - oszt-rák színidirektor és színműfíró sokra becsült jellemfestő képességéből egy lendülettel vont skiccek válnak. Fullajtár Andrea (Von Cypressenbürgné, özvegy) a kérdő, kijelentő és felszólító hangsúlyok logikájának felcserélésével káprázatosan mulatságos beszédmódba öltözteti a szinte verslábak ritmusára ringó költőnőt, akit a rendezés könnyű sikert